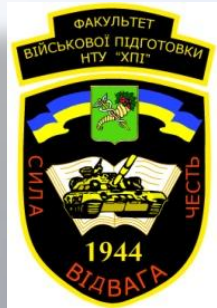

**ФАКУЛЬТЕТ ВІЙСЬКОВОЇ ПІДГОТОВКИ ІМЕНІ ВЕРХОВНОЇ РАДИ УКРАЇНИ
НАЦІОНАЛЬНОГО ТЕХНІЧНОГО УНІВЕРСИТЕТУ "ХАРКІВСЬКИЙ
ПОЛІТЕХНІЧНИЙ ІНСТИТУТ"**

***Кафедра військової підготовки офіцерів
запасу***

**Організація та методика роботи з особовим
складом**

**ТЕМА 3. ПСИХОЛОГІЯ ОСОБИСТОСТІ
ВІЙСЬКОВОСЛУЖБОВЦЯ**

**Заняття 1. Емоційно-вольова сфера особистості в умовах
військової діяльності**

НАВЧАЛЬНІ ПИТАННЯ

1. Розвиток емоцій і почуттів. Їх значення у військовій діяльності.
2. Воля та емоційно-вольова стійкість військовослужбовців.
3. Прояв психічних станів у військовій діяльності

1. РОЗВИТОК ЕМОЦІЙ І ПОЧУТТІВ. ЇХ ЗНАЧЕННЯ У ВІЙСЬКОВІЙ ДІЯЛЬНОСТІ

ЕМОЦІЯ (лат. *возбуждаю, волную*) – це загальна активна форма переживання організмом своєї життєдіяльності, а також переживання людиною в даний момент свого ставлення до чогонбудь.

РІВНІ ПЕРЕБІГУ

- **ТРИВАЛІ**
- **КОРОТКОЧАСНІ**

ВИЯВИ

НЕГАТИВНІ (неприємні) - незадоволення, гнів, горе, страх

ПОЗИТИВНІ (приємні) - задоволення, радість, захоплення

ЕМОЦІЇ

РІЗНОВИДИ ЗА ХАРАКТЕРОМ ВПЛИВУ НА ДІЯЛЬНІСТЬ

- **СТЕНИЧНІ** – ті що підвищують життєдіяльність людини
- **АСТЕНИЧНІ** – ті що послаблюють життєдіяльність людини

ФОРМИ ЗА ХАРАКТЕРОМ ЇХ ПРОХОДЖЕННЯ

- **НАСТРОЇ** - загальний емоційний стан, який своєрідно забарвлює на певний час діяльність людини, характеризує її життєвий тонус
- **АФЕКТИ** - це сильне, короткочасне збудження, що виникає раптово, оволодіває людиною так, що вона втрачає здатність контролювати свої дії та вчинки.
- **ВЛАСНЕ ЕМОЦІЇ** – це більш короткочасне, але досить сильно виражене переживання людини радості, горя, страху тощо.
- **СТРЕСИ** виникає за напружених умов життя та діяльності, у небезпечних ситуаціях, що виявляються несподівано й потребують негайних заходів.

ПОЧУТТЯ – це специфічні людські
узагальнені переживання, ставлення до
людських потреб, задоволення або
незадоволення яких викликає позитивні або
негативні емоції – *радість, любов, гордість
або сум, гнів, сором тощо.*

ПОЧУТТЯ – вираження людиною довготривалого
оціночного ставлення.

ПОЧУТТЯ відображаються через відповідні емоції у залежності від того, у якій ситуації опиняється об'єкт, по відношенню до якого ця людина виявляє почуття.

Можна отримати задоволення від виконаного завдання, тобто отримати позитивну емоцію, а можна бути задоволеним своєю професією, мати позитивне відношення, тобто мати почуття задоволеності.

РІЗНОВИДИ ЗА СУСПІЛЬНОЮ СУТНІСТЮ (ВИЩІ ПОЧУТТЯ)

МОРАЛЬНІ

це почуття, яких виявляється стійке ставлення людини до суспільних подій, до інших людей, до самої себе

ІНТЕЛЕКТУАЛЬНІ

являють собою емоційне відображення ставлення особистості до пізнавальної діяльності в широкому її розумінні

ЕСТЕТИЧНІ

це чуття краси в явищах природи, у праці, гармонії барв, звуків, рухів і форм.

ПРАКТИЧНІ

це переживання людиною свого ставлення до діяльності.

2. Воля ТА ЕМОЦІЙНО-ВОЛЬОВА СТІЙКІСТЬ ВІЙСЬКОВОСЛУЖБОВЦІВ.

Люди пізнають предмети і явища навколишнього світу і переживають почуття по відношенню до них в діяльності.

При цьому вони виконують пов'язані воєдино і що впливають одне з іншого дії. Дії спрямовані на отримання результату, який мислиться або представляється як бажаний, як мета того, що робить людина.

ВОЛЯ - це здатність людини діяти в напрямку
свідомо поставленої мети, долаючи при цьому
внутрішні перешкоди.

**РІЗНОВИДИ
ВОЛЬОВИХ
ДІЙ**

**МИМОВІЛЬНІ
ДОВІЛЬНІ**

**СТРУКТУРА
ВОЛЬОВИХ ДІЙ**

**ПРОСТІ ВОЛЬОВІ ДІЇ
СКЛАДНІ ВОЛЬОВІ ДІЇ**

**ВОЛЬОВІ ЯКОСТІ
ОСОБИСТОСТІ**

**ЦІЛЕСПРЯМОВАНІСТЬ
САМОСТІЙНІСТЬ
ІНІЦІАТИВНІСТЬ
ВИТРИМАНІСТЬ
САМОВЛАДАННЯ
НАПОЛЕГЛИВІСТЬ
РІШУЧІСТЬ**

СТРУКТУРА СКЛАДНОЇ ВОЛЬОВОЇ ДІЇ

- 1. ПОТЯГ** – неусвідомлене бажання.
- 2. БАЖАННЯ** – усвідомлене прагнення до об'єкта.
- 3. ВОЛІННЯ** – активне прагнення до об'єкта, що характеризується усвідомленням мети і засобів її досягнення.
- 4. БОРОТЬБА МОТИВІВ** – зіткнення суперечливих спонукань, бажань, прагнень при виборі мети та способів дії.
- 5. ПРИЙНЯТТЯ РІШЕННЯ**
- 6. ДІЯ ВИКОНАННЯ** – реалізація прийнятого рішення.

**НЕГАТИВНІ ВОЛЬОВІ
ЯКОСТІ**

**УПЕРТІСТЬ
НЕСТРИМАНІСТЬ
ІМПУЛЬСИВНІСТЬ
БЕЗВІЛЛЯ**

ВОЛЯ ЗАБЕЗПЕЧУЄ ВИКОНАННЯ ДВОХ ВЗАЄМОПОВ'ЯЗАНИХ ФУНКЦІЙ:

СПОНУКАЛЬНА ФУНКЦІЯ

забезпечується
активністю людини

- Особливостями вольових процесів, що характеризують прояви даної функції, є: обумовленість дії свідомо поставленої мети, здатністю людини підніматися над вимогами ситуації, "наднормативна активність" людини, виконання якої не є строго обов'язковою для нього, створення додаткових спонукань, що змінюють зміст дії.

ГАЛЬМІВНА ФУНКЦІЯ ВОЛІ

проявляється в
стримуванні
небажаних проявів
активності людини

- Особистість здатна гальмувати пробудження мотивів і виконанні дій, які не відповідають її світогляду, ідеалам і переконанням.
Регулювання поведінки було б неможливим без гальмування, а воно відбувається за рахунок проявів волі.

ПРОЯВОМ ВОЛІ ВИСТУПАЄ ПОВЕДІНКА ЛЮДИНИ В УМОВАХ РИЗИКУ.

РИЗИК - це характеристика діяльності при невизначеності для суб'єкта її результату і наявності його припущень про можливі несприятливі наслідки в разі неуспіху (покарання, болючий вплив, травма, втрата престижу і т. п.).

Причиною ризику є розрахунок на виграш, очікувана величина якого в разі успіху перевищує ступінь несприятливих наслідків при неуспіху (ситуативний ризик).

Виправданий ризик, при всій невизначеності результату і можливості невдачі, на відміну від **невиправданого**, передбачає розумне зважування всіх "за" і "проти" при прийнятті вольового рішення.

РІВНІ ВОЛЬОВОЇ РЕГУЛЯЦІЇ ПОВЕДІНКИ ВІЙСЬКОВОСЛУЖБОВЦІВ

Первинні (базові) вольові особистісні якості, що визначають більшість поведінських актів:

- сила волі
- наполегливість
- енергійність

Третинні вольові якості:

- дисциплінованість
- принципіальність
- обов'язковість
- діловитість,
- ініціативність
- організованість
- старанність і т. п.

Вторинні вольові особистісні якості:

- **Рішучість** (вміння приймати і запроваджувати в життя швидкі, обгрунтовані і тверді рішення),
- **Сміливість** (вміння побороти страх і йти на виправданий ризик заради досягнення мети, незважаючи на небезпеку для особистого добробуту),
- **Самоволодіння** (уміння контролювати чуттєву сторону своєї психіки і підпорядковувати свою поведінку рішенням свідомо поставлених завдань)
- **Впевненість у собі**

3. Прояв психічних станів у військовій діяльності

ПСИХІЧНИЙ СТАН - це відображення особистістю ситуації в динаміці психічної діяльності, що виражається в єдності поведінки та переживання на певному проміжку часу.

**Особливості
психічних
станів :**

ЦІЛІСНІСТЬ.
характеризують психічну
діяльність у цілому за
визначений проміжок часу

*РУХЛИВІСТЬ І ВІДНОСНА
СТІЙКІСТЬ*
мають початок, кінець,
динаміку.

Прямий й безпосередній
взаємозв'язок з психічними
процесами і властивостями
особистості

ІНДИВІДУАЛЬНА СВОЄРІДНІСТЬ І ТИПАЖНІСТЬ
нерозривно зв'язані з індивідуальними
особливостями особистості

ВЕЛИКА РІЗНОМАНІТНІСТЬ
здивування, розгубленість і
зосередженість, надія і безнадійність
тощо

ПОЛЯРНІСТЬ
Кожному психічному стану відповідає
протилежне. Так, активності протистоїть
пасивність, упевненості - невпевненість,

ПРОЯВИ ПСИХІЧНОГО СТАНУ

ПОЧУТТЯ

Настрій

Афекти

Ейфорія

Неспокій
(тривога)

УВАГА

ЗОСЕРЕДЖЕНІСТЬ

СТІЙКІСТЬ

НЕУВАЖНІСТЬ
тощо

ВОЛЯ

РІШУЧІСТЬ

РОЗГУБЛЕНІСТЬ

ЗІБРАНІСТЬ

НАПОЛЕГЛИВІСТЬ

МИСЛЕННЯ

СУМНІВ

ЗАДУМЛИ-
ВІСТЬ

КОЛИВАННЯ
тощо

ПСИХІЧНІ СТАНИ ЗЗОВНІ ВИЯВЛЯЮТЬСЯ У:

- зміні подиху і кровообігу

У стані задоволення спостерігається збільшення частоти й амплітуди подиху, **незадоволеність** викликає зменшення того чи іншого; подих у **збудженому стані** стає частим і глибоким; у **напруженому** – уповільненим і слабким; у **тривожному** – прискореним і слабким і т.п.

- міміці

Міміка (рух мускулів обличчя, очей, брів, губ, носа) здатна виразити дуже тонкі відтінки переживань.

- пантоміміці

- рухах

Індикатором психічного стану людини служать його рухи і дії (по невпевненим чи млявим рухам ми судимо про стомлення, по різким і енергійним – про бадьорість).

- ході

- жестах

- інтонаційних особливостях мови і т.п.

Голос того, хто говорить, може дати суттєві дані про його психічний стан.

ПСИХІЧНІ СТАНИ ГРУПУЮТЬ ПО ОЗНАКАХ:

За відповідністю основним станам вищої нервової діяльності

Оптимальний, при якому діяльність людини активна і найбільш продуктивна.

Збуджений загальний стан (афективний) - утруднює або робить неможливим гальмовий процес.

Депресійний - довгий, але послідовний ряд перехідних станів (розгубленість, апатія)

За чисто психологічною ознакою

- інтелектуальні,
- емоційні,
- вольові
- комбіновані.

У залежності від роду занять особистості

*За глибиною переживань
глибокі і поверхневі*

*За характером впливу на
особистість, колектив (групу)
позитивні і негативні*

За роллю в структурі особистості

Ситуативні стани відображають особливості ситуації, що викликала в людини нехарактерні для його психічної діяльності реакції.

Особистісні і колективні (групові) є стани типові, властиві даній конкретній людині або колективу (групі).

*За тривалістю протікання
тривалі і короткі*

За ступеням усвідомленості

стани можуть бути *більш-менш усвідомленими*

Психічний стан залежить від:

глибини усвідомлення солдатом свого військового обов'язку і відповідальності за захист батьківщини.

умов служби, порядку і військової дисципліни в підрозділах, організації побуту і відпочинку особового складу, ступіня задоволення їх потреб і інтересів, системи взаємин.

службово-ділової обстановки в колективі.

загального порядку у підрозділі, його розташування, виду військового містечка, порядку у казармі, культури й естетики військового побуту.

морально-психологічної атмосфери колективу (підрозділу, частини),

кліматичних умов, а також специфічних особливостей військової служби (тривала нерухомість і одностороння фізична напруженість, недостатність інформації, обмежений простір, обмеженість соціальних контактів і т.п.).

УПРАВЛІННЯ ПСИХІЧНИМИ СТАНАМИ ВОЇНІВ І ВІЙСЬКОВИХ КОЛЕКТИВІВ

ЯКИМ ЧИНОМ КОМАНДИР МОЖЕ ВПЛИВАТИ НА МЕХАНІЗМИ
ВИНИКНЕННЯ ПОЗИТИВНИХ ПСИХІЧНИХ СТАНІВ?

**ПОТРІБНО
ВРАХОВУВАТИ**

- 1. Ситуацію**
- 2. Індивідуально-психологічні особливості воїна**
- 3. “Системотворюючий фактор”**

НАПРЯМКИ РОБОТИ КОМАНДИРА ЩОДО ФОРМУВАННЯ ПОЗИТИВНОГО ПСИХІЧНОГО СТАНУ

1. Створення здорового морально-психологічного клімату в підрозділі.

2. Знання індивідуально-психологічних особливостей підлеглих та їх врахування в роботі.

3. Допомога воїнам знайти "особистісний смисл" у військовій службі, який і є "системотворюючим фактором",

4. Оптимізація процесу спілкування між військовослужбовцями та його гуманізація, а також високоякісна організація бойової підготовки в підрозділі.

5. Особистий приклад командира, його психічний стан.

6. Психологічна підготовка.

СУТНІСТЬ ПАНІКИ ТА ПРИЧИНИ ЇЇ ВИНИКНЕННЯ

ПАНІКА - певний емоційний стан (емоційне потрясіння, збентеження, жах тощо, які виникають у масі воїнів або окремого воїна), різновид поведінки натовпу, внаслідок дефіциту або надлишку інформації.

Безпосереднім приводом до паніки стає *ПЕВНА СИТУАЦІЯ, ШОКУЮЧИЙ СТИМУЛ, ЩО ПЕРЕРИВАЄ ЗВИЧНІ ФОРМИ ПОВЕДІНКИ. ЦЯ СИТУАЦІЯ МОЖЕ БУТИ РЕАЛЬНОЮ АБО УЯВНОЮ.*

Щоб паніка виникла, ситуація повинна бути:

- 1. АБО ДУЖЕ ІНТЕНСИВНОЮ**
- 2. АБО ЗОВСІМ НЕВІДОМОЮ РАНІШЕ, ТОБТО ТАКОЮ, ЩОБ ВИКЛИКАТИ ЗОСЕРЕДЖЕНІСТЬ УВАГИ НА СОБІ.**

ОСОБЛИВО СТІ ПАНИЧНОЇ ПОВЕДІНКИ

- неадекватна оцінка ситуації (перебільшення небезпеки), прагнення врятуватися втечею;
- посилена метушливість, хаотизм поведінки, або, навпаки, її загальмованість;
- погіршення дисципліни, працездатності;
- пошук заспокійливих засобів (наприклад, алкоголю);
- прагнення одержати інформацію.

1. ФІЗІОЛОГІЧНІ

(явища, які спричиняють виникнення умов, що фізично ослаблюють воїнів. Це, зокрема, втома, депресія, тривале безсоння, тощо)

3. СОЦІАЛЬНО-ПСИХОЛОГІЧНІ

(відсутність згуртованості підрозділу; втрата довіри до командирів; дефіцит або надлишок інформації)

Причини паніки можна об'єднати у три групи:

2. ПСИХОЛОГІЧНІ

(раптовість, сильне здивування, невпевненість, почуття ізоляції)

Коли пані́ка виникла, покласти їй край може лише рі́шуча й інтенсивна ді́я командирів, яка виведе воїнів із ситуації шоку чи потрясіння!!!

**У натовпі,
охопленому
панікою,
є три різнорідні
групи людей**

1. Найменша група. Належать воїни, які перебувають у стані вкрай важкого афекту.

Для них характерна втрата орієнтації, несвідоме прагнення до втечі!!!!

2. Воїни, які не втратили здатності орієнтуватись, але ситуацію сприймають поверхнево.

У разі рішучих та наполегливих дій командування вони здатні підкорятися наказу й виконувати цілеспрямовані дії!!

3. Воїни, самовладання яких не похитнулось і які здатні діяти цілеспрямовано і свідомо.

ЗАГАЛЬНІ ЗАХОДИ ЩОДО ПОПЕРЕДЖЕННЯ ТА ПРИПИНЕННЯ ПАНІКИ В БОЮ ТАКІ:

1. Усунення впливу причин паніки
2. Ізоляція джерела паніки
3. Недопущення передумов виникнення паніки.